

Foto 1: Zwarte Specht ♂, op de uitkijk - 4 april 2020 | Jan Loggen

Waarnemingen bij een broedgeval van de Zwarte Specht in het Spanderswoud

Jan Loggen

De Zwarte Specht is bijna net zo groot als een Zwarte Kraai. Het is een strikte bosbewoner. Man en vrouw zijn goed van elkaar te onderscheiden. De man heeft een geheel rode kruin; de vrouw heeft alleen rood achterop de kruin. Het leefgebied bestaat in hoofdzaak uit gemengd naald- en loofbos en varieert in grootte van 200 tot 500 hectare.

Voor de vestiging zijn twee zaken belangrijk: voldoende voedselaanbod het gehele jaar, vooral in de vorm van mierenkolonies en oud hoog opgaand bos. Als holenbroeder hakt de Zwarte Specht het liefst hoog in de bomen zijn slaap- en broedholten uit. Het territorium bestaat

niet noodzakelijkerwijs uit aaneengesloten bos. De favoriete nestboom is een gezonde Beuk van enige omvang. Onder de spechten is de Zwarte Specht de enige die in hard hout zijn holen kan uithakken. De stam moet beneden het vlieggat vrij zijn van zijtakken. Zwarte Spechten landen namelijk zonder uitzondering op de drempel van het vlieggat. Het vlieggat is niet rond, maar eivormig en bevindt zich op ongeveer 10 meter hoogte. In het vroege voorjaar beginnen Zwarte Spechten een 'seizoenshuwelijk', vaak met dezelfde partner van het voorgaande jaar. Niet altijd wordt er een nieuw nesthol uitgehakt, maar wordt er een oud hol gebruikt, zoals bij de nestboom in het

Spanderswoud het geval was. Er hoeft dan niet te worden gehakt, maar de resten van het vorige jaar moeten wel worden opgeruimd. Dat is op foto 2 te zien.

Balts

Met krachtig trommelen op dode, schorsloze bomen en een reeks van indrukwekkende roepgeluiden maakt de Zwarte Specht in het voorjaar zijn aanwezigheid duidelijk. Zo werd mijn belangstelling gewekt. Gedurende enkele weken heb ik geregeld het trommelgebied bezocht. Uiteindelijk vond ik de nestboom. Daarbij heb ik over een reeks van dagen een aantal uren doorgebracht. Op 17 en 18 april was ik

getuige van een kostelijk voorspel, wat moest leiden tot echtelijk geluk. Wat direct opviel was het getik (het zogenaamde tokkelen) vanuit de nestboom aan de binnenzijde van de nestwand. Hierop reageerde de partner met een schelle, harde kreet: een soort kiejè. Die kwam vervolgens aanvliegen, landde op de nestrans en begon daar op te tikken. Opvallend is de gespannen houding die aangenomen werd. De nek wordt ingetrokken en de kop schuin omhooggericht, terwijl de snavel tussen de slagen slechts even licht van het hout getrokken wordt (zie foto 3).

Trommelgeroffel

De Zwarte Specht is het hele jaar door een fanatieke roffelaar, maar vooral in het vroege voorjaar tijdens de baltsperiode. De 'instrumenten' waarop ze graag roffelen, zijn ontschorste, droge boomstammen of dode takken, die resoneren en niet meetrillen. Hierop slaan ze zo snel dat er een roffel ontstaat. Vóór de eerste slag, wordt de kop zover mogelijk achteruit

gebogen. Daarna blijft de snavel vrij dicht bij het hout. Het is onmogelijk de afzonderlijke slagen te tellen. De slanke nek en de merkwaardige vorm en houding van de kop heeft hem in Duitsland de naam Hammerkopf bezorgd. In het Spanderswoud is de hoofdrolffelboom een dode schorsloze Beuk (foto 4). Het is vooral de man die daarop roffelt. Vanaf begin maart heb ik hem bijna dagelijks een concert horen geven. Andere roffelplaatsen waren een dode Eik en een dode tak van een Tamme Kastanje.

De vlucht

Een belangrijke inspiratiebron voor deze fascinatie voor de Zwarte Specht is een zeer gedetailleerd verslag (44 pagina's) van een veldstudie door J.A. Eygenraam. Hij heeft tussen 1932 en 1944 in het Edese Bos veldonderzoek gedaan naar het gedrag en het voorkomen van deze specht. Dat is gepubliceerd in Ardea, Tijdschrift der Nederlandsche Ornithologische Vereniging in september 1947. Bij toeval kreeg ik dat artikel in handen.

Eygenraam beschrijft zeer uitvoerig een achttal gedragswijzen, zoals de gewone vlucht, de bouwvlucht, de maatslagbeweging, het vleugelschudden en het spiegelen. Over de 'gewone vlucht' schrijft hij samengevat: "op enige afstand van de boom daalt hij een beetje, richt dan het lichaam verticaal, terwijl de vleugels nagenoeg stil en gespreid worden gehouden. Op het moment, dat de snelheid praktisch nul is, haken de nagels aan het schors" (figuur 1).

Het broeden

Het is natuurlijk nuttig als er direct bewijsmateriaal is dat het hier om een echtpaar gaat dat de nestboom bezet (foto 4). Te zien is dat de man naar buiten komt om zijn vleugels te strekken, terwijl de vrouw het bebroeden van de eieren overneemt. De nestingang is zo krap, dat de partner haar hoofd moet wegdraaien om de ander eruit te kunnen laten. De nachtdienst komt voor rekening van de man. De vrouw overnacht in een slaaphol in een andere boom. De slaapholsten

Foto 2: Zwarte Specht ♂, maakt de nestholte schoon - 19 april 2020 | Jan Loggen

Foto 3: Zwarte Specht ♀, tokkelende dame, terwijl de man in de holte tegen de nestwand aan het tokkelen is - 18 april 2020 | Jan Loggen

Foto 4: Zwarte Specht ♂, hoofdrolffelboom, een dode schorsloze beuk | Jan Loggen

van man en vrouw kunnen zeer ver van elkaar liggen, soms wel 1500 meter. De broedduur is 12 tot 14 dagen, wat kort is voor zo'n grote vogel. De partners lossen elkaar om de een tot drie uur af. Als de partner komt aanvliegen om de wacht over te nemen, laat hij of zij een 'kauwroep' horen. De thuisblijver reageert daarop met het tokkelen tegen de binnenkant van de nestwand, vervolgens landt de specht op de nestrand en na enige seconden vliegt de ander er vandoor.

Pasgeboren jongen?

Op 5 mei was er een kantelpunt in het gedrag van de ouders. Er vonden geen wisselingen van de wacht meer plaats. Eenmaal zag ik een bezoek van de vrouw die enige tijd op de rand van de holte bleef zitten. Was het nest toen al leeg? Ze ging naar binnen, en ging vervolgens op de uitkijk zitten. Zie foto 6.

Op 6, 7 en 8 mei heb ik geen Zwarte Specht gezien of gehoord. Zaterdag 9 mei de hele ochtend gepost. Niets gezien, behalve een Holenduif die op de rand van de nestholte neerstreek en in de boom verdween. Op zondag 10 mei zag ik rond 8.00 uur

beide ouders onder 'kauw'-geroep (heel symbolisch) het broedbos uitvliegen. Ik veronderstel dat het volgende gebeurd is. Tweemaal eerder heb ik rond de nestboom de Zwarte Specht al vliegend een Eekhoorn zien verjagen. Tijdens het broeden heb ik de laatsgenoemde een keer vlak boven de nestingang gezien. In plaats van onderlangs naar boven, kwam hij via de kruin van de nestboom naar het hol. In een onbewaakt moment, terwijl beide ouders van het nest waren, heeft de Eekhoorn het nest mogelijk leeggeroofd. Er zouden toen eieren, dan wel de pasgeboren jongen, geweest moeten zijn. In de literatuur wordt de Eekhoorn vaker genoemd als predator van eieren en jonge vogels. Ook de Grote Bonte Specht is een geduchte rover. Ik heb hem één keer op nestrand gezien.

Voedselstrategie

De Zwarte Specht zoekt zijn voedsel meestal in oud bos, vooral in bos van oude Grove Dennen waarin boomstammen met een ruwe schors overheersen. Het voedsel bestaat uit larven van houtbewonende kevers, die hij zoekt in staand of liggend

dood hout. Ook bos- en houtmieren, die te vinden zijn op kleine open plekken in het bos, worden gegeten. Bij het zoeken naar mieren- en boktorlarven heeft de Zwarte Specht een duidelijke voorkeur voor naaldbomen. Die verrotten het snelst en hebben daardoor hoge dichtheden van keverlarven en mierenesten, die makkelijk bereikbaar zijn. De voedselspecialisatie van de Zwarte Specht maakt hem kwetsbaar. Hij foerageert vaak laag op stammen (lager dan 2 meter) omdat dit deel van de boom pas het laatste opdroogt en er daarom de meeste prooien in te vinden zijn. Bij bomen met 'vers' dood hout en bomen die in een dicht bos staan (en dus minder snel uitdrogen) zijn over de hele stam keverlarven te vinden. De Zwarte Specht bezit een kleef tong en een voorraadkrop, die het verzamelen en transport van mieren effectief maakt. Het foerageergebied kan zich uitstrekken tot enkele kilometers rond de nestplaats.

Bosbeheer

Landelijk is sprake van een sterke achteruitgang van het aantal broedparen.

Figuur 1 : het aanvliegen : tekening uit: Het gedrag van de Zwarte Specht, J.A. Eygenraam, 1947

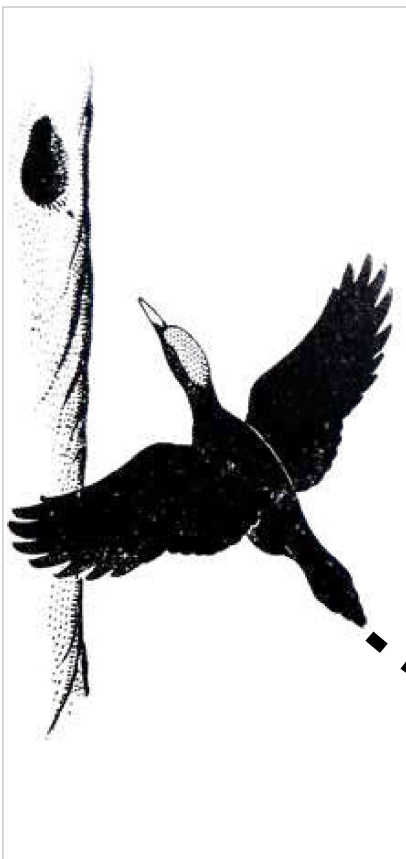

Foto 5 : Zwarte Specht ♀ ♂ , wisseling van de wacht - 27 april 2020 | Jan Loggen

Foto 6 : Zwarte Specht ♂ , op het nest 5 mei 2020 | Jan Loggen

Dat heeft onder meer te maken met het kappen van naaldbossen en het afvoeren van al dan niet dood hout. Lokaal speelt soms mee dat beheerders te rigide 'gevaarlijk' dood hout voor recreanten verwijderen. In drukbezochte gebieden kunnen loslopende honden voor verstoring zorgen. De Zwarte Specht zoekt immers met name laag bij de grond zijn voedsel. Om het tij te keren kunnen concreet bij het bosbeheer een aantal maatregelen genomen worden. Ik denk dan aan het laten staan van dood hout, laten liggen van omgewaaide bomen, het handmatig maken van kleine open plekken ter grootte van eenmaal de boomhoogte met veel dood hout en een slingerende op het zuiden geëxponeerde bosrand. Dit is zowel gunstig voor veel keverlarven als voor de vestiging van bos- en renmieren. De Zwarte Specht is bij uitstek geschikt als doelsoort om een actief natuurgericht bosbeheer in gang te zetten.

Resultaat

Het is jammer dat het broedsel door predatie verloren is gegaan. Meerdere malen heeft een Eekhoorn zitten azen op het broedsel van deze Zwarte Specht. Tijdens mijn observaties gedurende de broedperiode zat er altijd één oudervogel in de nestboom. Het wisselen van de wacht ging altijd volgens een ceremonieel ritueel. Roepend kwam de één aanvliegen, zodat de broedende ouder zich kon klaarmaken om uit te vliegen. De wissel was altijd strak geregisseerd. Het nest was geen moment onbewoond. Maar helaas is het vermoedelijk ergens in een 'split second' misgegaan.

De Zwarte Specht is een harde werker, helaas zag dit koppel hun goede zorgen dit jaar niet beloond worden.

Maart: Veel roffel-activiteit door het hele Spanderswoud.

4 april: 1e waarneming Zwarte Specht in de nestholte.

17 april: man in nestholte, vrouw op de rand, er is duidelijk sprake van paarvorming

19 april: schoonmaken oude nestholte.

24 april: start broeden

5 mei: ouders verlaten het broedbos, omdat het nest is leeggeroofd.

6 mei: nestholte wordt in gebruik genomen door Holenduiven.

Bronnen

- Eygenraam J.A., 1947 Het gedrag van de Zwarte Specht, *Dryocopus m. martius* (L.). *Ardea* 35(1-2): 1-44.
- <https://www.nardinclant.nl/ecologisch-profiel-van-de-zwarte-specht/>

Foto 7: hakwerkplaats van de Zwarte Specht op een oude Grove Den in het Spanderswoud | Jan Loggen